

"תורתו אומנותו" ובטחון

מדור מיוחד קובע לעצמו מי שתורתו אומנותו לגבי מידת הבטחון, כדאיתא בסו' דגמ' ברכות לה, ע"ב:

"ואספת דגנך מה ת"ל לפי שנא' לא ימוש ספר התורה הזה מפיק יכול דברים ככתבן ת"ל ואספת דגנך – הנהג בהן מנהג דרך ארץ דברי ר' ישמעאל. ר"ש בן יוחי אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דשה וזורה בשעת הרוח – תורה מה תהא עליה! אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים שנא' ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו' ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמן שנא' ואספת דגנך..."

אמר אביי הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן, כר' שמעון בן יוחי ולא עלתה בידן. א"ל רבא לרבנן במטותא מינייכו ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא".

הרבים שעשו כרשב"י "ולא עלתה בידן" התמודדו להגיע למידה של בטחון שהיתה למעלה ממצבם, ולכן לא הצליחו, וכבר דיין הגר"ח בנפ"ח כי "רבים" דווקא לא עלתה בידם, כי דרכו של רשב"י אינו דרך להמון העם, "כי בודאי להמון העם כמעט בלתי אפשרי שיתמידו כל ימיהם רק בעסק התורה שלא לפנות אף שעה מועטת לשום עסק פרנסת מזונות כלל, ועז"א באבות כל תורה שאין עמה מלאכה וכו', אבל יחיד לעצמו שאפשר לו להיות אך עסוק כל ימיו בתורתו ועבודתו ית"ש, ודאי שחובה מוטלת עליו שלא לפרוש אף זמן מועט מתורה ועבודה לעסק פרנסה ח"ו וכדעת רשב"י" (שער א' פ"ח עיי"ש). פשוט וברור הוא כי המדריגות בזה מתחלקות לפי דרגת הבטחון, וכן ביאר רבינו הגר"י סלנטר בדרשה (אבן ישראל סי' א). אך שניהם, ר"י ורשב"י מדברים בתלמיד חכם שתורתו אומנותו, היינו ש"עוסק ומהרהר בה כל שעה ואינו הולך ד' אמות בלא תורה", כדברי תוס' סוטה כא, ע"א ד"ה זה ת"ת. ואין זה ת"ת בעל מדריגות, לא ירא חטא גדול ולא פוסק דאסוקי ליה שמעתתא אליבא דהלכתא, שהתמדה זו היא "החפצא" של ת"ת. אם ת"ת זה הוא גם בעל מדריגה גדולה בבטחון, יזכה שמלאכתו נעשית ע"י אחרים והוא יתמסר לתורה כל ימיו במס"נ. אולם, שני תנאים יש בזה, ונמנה אותם כאן בהיות גם הם מגדרי הבטחון.

א.

רשב"י אומר "בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים ובזמן שאין עושין רש"מ מלאכתן נעשית ע"י עצמן", והיקשו התוס' שם דפסוק 'ואספת דגנך' כתוב בפרשה שניה של ק"ש המתחילה "והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי", הרי שהיא מדברת בעושים רצונו של מקום, ואיך אמר רשב"י ד'ואספת דגנך' מדבר באין עושים רש"מ? ותיצרו "דמיירי ודאי שעושין רצונו אבל אין עושין רצונו של מקום כל כך, דאינן צדיקים גמורים". התוס' סתמו ולא ביארו מה חסר להם שאינם צדיקים גמורים, אך המהרש"א מבאר: בפרשה ראשונה כתוב "ואהבת כו' בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך", ומפרש בגמ' שיש אדם שממונו חביב עליו מגופו וע"ז נאמר "ובכל מאדך" שגם אם ממונו חביב עליו כל כך ימסור אותו לאהבת ה'. בפרשה שניה כתוב רק "ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם", ולא "בכל מאדכם", ומדברת הפרשה במי שמוסר יצרו ונפשו לעבודת ה', אך לא ממונו, והוא אשר התוס' רמזו דמיירי במי שבממונם אינם צדיקים. לכן ענשם מידה כנגד מידה: כיון שממונם חביב עליהם כל כך שאינם מוותרים עליו לעבודת ה' – מלאכתם לא נעשית ע"י אחרים והם צריכים בעצמם לטרוח בה.

מכאן הוראה למעשה, שהרוצה להקדיש חייו לתורה ולבטוח בהש"ת שימציא לו פרנסתו, חייב להיות נקי לגמרי בעניני ממונות. אוהב כסף ורכוש לא יצליח להקדיש חייו לתורה! המבזבז כסף למותרות והמגלגל בהלוואות לא יכון בשום אופן להיות תורתו אומנותו. ואין צריך לומר שהמיסד ביתו במיטב הטעם ובריהוט מפואר ואין לו כסף לזה, כי מוטב שיקבש פרנסה באיזה מקצוע ולא יתיימר להיות "ת"ת שתורתו אומנותו"! על זה כתב מרן בעל החזון-איש נ"ע ב"הנהגות לבן תורה": "ליזהר מאד שלא ללות כסף משום אדם" (אגרות, ח"א סי' כ).

הלווה כסף בלי פקוח נפש ויודע מראש שיצטרך לגלגל בהלוואות כי אין לו במה לשלם – על מי הוא בוטח? בודאי אין כאן אלא בטחון של הבל, ותלמיד חכם שתורתו אומנותו הוא לא יהיה!

ב.

גדר שני, הקשור בראשון, הוא זה: איתא בביצה טז, ע"א:

"כל מזונותיו של אדם קצובים לו מר"ה ועד יום הכפורים חוץ מהוצאת שבתות והוצאת ימים טובים והוצאת בניו לתלמוד תורה שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו".

רש"י: "כל מזונותיו של אדם – כל מה שעתידי להשתכר בשנה שיהא ניזון משם קצוב לו כך וכך ישתכר בשנה זו ויש לו ליהדר מלעשות יציאה מרובה שלא יוסיפו לו שכר למזונות אלא מה שפסקו לו".

הרי מזונותיו של אדם קצובים, ולכן גם הוצאתו צריכה להיות קצובה. זוהי הוראה לכל אדם, ומה גם לת"ת שתורתו אומנותו. וידע נאמנה: אם אינו יכול לבנות חייו על הסתפקות במועט לא ייתכן שיצליח בתורתו! הוא עתיד להיות בעל חוב ויצטרך לגלגל בהלוואות, ובזה יהיה טרוד לא פחות ממי שעוסק במלאכה, והרי שמעתתא בעי צילותא וראשו אינו פנוי. אולם, הדברים בתוקפם גם למי שעושה כר' ישמעאל, וכלל הוא: בטחון מחייב הסתפקות!

(עלי שור ח"ב עמ' תריד)